

Jadranka Đorđević Crnobrnja¹

Etnografski institut SANU

"A ZBORIŠ NAŠINSKI?" – O UPOTREBI GORANSKOG GOVORA U BEOGRADU

Apstrakt: "Našinski" ili goranski govor predstavlja jedno od obeležja goranske etničke zajednice. U pitanju je rubni govor u kojem dominira zapadnomakedonski dijalekatski tip. U radu nastojim da, sa etnološkog i antropološkog stajališta, analiziram komunikacijsku funkciju goranskog govora u sredini u kojoj goranski nije u širokoj upotrebi (Beograd). Na obim i intenzitet njegove upotrebe utiču različiti faktori, što je uostalom slučaj i sa drugim jezicima i dijalekatskim varijetetima. U tom kontekstu, problematizujem pitanje uticaja pojedinih objektivnih i subjektivnih faktora na upotrebu goranskog govora u privatnoj i javnoj sferi komunikacije. Ujedno, nastojim da ukažem na razloge javljanja jezičke mimikrije kod pripadnika goranske etničke zajednice u Beogradu.

Ključne reči: Goranci/Gorani, goranski govor/našinski, privatna i javna sfera komunikacije, jezička mimikrija, Beograd

Uvod

Gora i goranska etnička zajednica postaju predmet sve izraženijeg naučnog interesovanja domaćih i inostranih naučnika od kraja XX i početka XXI veka (v. Antonijević, Radovanović (ur.) 1995; Bursać (ur.) 2000; Mladenović 2001; Mindak-Zawadska 2007; Derans i Žeslen 2011; Tončeva 2012).^{*} Istraživanjem goranskog govora su se, od kraja XX veka, uglavnom bavili lingvisti (v. Mladenović 1995, 109-115; Mladenović 2001; Reljić 2011, 165-173), dok su etnolozi i antropolozi nastojali da razmotre druge aspekte goranske kulture (v. Nikolić 1995, 167-174; Divac 1995, 186-195; Hasani 2003).

¹ jadranka.djordjevic@ei.sanu.ac.rs

^{*} Ovaj tekst predstavlja rezultat istraživanja na projektu "Multietnicitet, multikulturalnost, migracije – savremeni procesi" (br. 177027) koji u celosti finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja R. Srbije.

Goranci svoj govor nazivaju "našinski" i "našenski" (Mladenović 2001, 33).² U pitanju je "rubni ZPM (zapadnomakedonski, prim. autor) govor" (Mladenović 2001, 540) koji pripada "tipu mešovinskih govora" (Mladenović 2001, 542). Na "formiranje goranskog dijalekatskog tipa uticali su određeni istorijski događaji i način života." (op.cit.). "Otud GG (goranski govor, prim. autor) sa specifičnom dijalekatskom kompozicijom treba posmatrati kao deo jezičkog kontinuuma okolnih srodnih govora južno i severno od Šar-planine" (op.cit.). Kao što sam naziv govori, u pitanju je lokalni govor koji pripada dijalekatskim, a ne književnim jezičkim formama. Sama ta činjenica stavlja ga u drugačiju poziciju od srpskog, kao književnog jezika, ujedno čineći istraživanje njegove komunikacijske funkcije složenijim.

Istraživanje čije rezultate jednim delom prezentujem u ovom tekstu, ustanovljeno je na posmatranju goranskog govora kao jednog segmenta kulture. Drugim rečima, goranski jezik se posmatra kao "(...) jedan od elemenata koji u sadejstvu s drugima tvori etnički identitet" (Smit 1986, 27). Goranski jezik posmatram kao identitetsko pitanje koje predstavlja samo aspekt etničkog problema (v. Bugarski 2005; 2010). Goranskom govoru u tom pogledu ne pridajem ništa veći značaj u odnosu na ostale simbole/markere pomenute zajednice, već ga u ovom radu stavljam u fokus posmatranja. Dosadašnja etnološka i antropološka istraživanja pojedinih etničkih zajednica pokazuju da se putem razmatranja jezika (govora) i njegove komunikacijske funkcije mogu posmatrati, pratiti i objasniti različiti procesi vezani za askripciju i deskripciju etničkog identiteta pojedinaca i zajednica (v. Žikić 1997, 71-79; Pavlović 2004, 117-127; Lukić-Krstanović 2007, 93-102; Prelić 2008). Oslanjajući se na pomenuta stanovišta, u radu nastojim da analiziram i obrazložim komunikacijsku funkciju goranskog govora u kontekstu prava na njegovu upotrebu i u kontekstu mogućnosti realizacije tih prava u sredini u kojoj Goranci nisu formalno priznati kao manjina.³ Razmatranje komunikacijske funkcije goranskog govora učinilo mi se posebno inspirativnim i zbog toga što se Goranci u Srbiji školuju na srpskom jeziku – s jedne strane, srpski jezik je maternji jezik u okviru

² Za pripadnike goranske etničke zajednice se najčešće koriste sledeći nazivi – Goranci (pl.), Goranac/Goranka i Goranin/Gorani (pl.). R. Mladenović nazive Gorani i Goranin smatra autohtonim (v. Mladenović 2001, 33). Ispitanici sa kojima sam razgovarala za svoju etničku zajednicu koriste naziv Goranci i nazive Goranac/Goranka za pojedince, odnosno pripadnike svoje etničke zajednice. Iz tog razloga upravo pomenute nazive koristim u tekstu. U vezi sa upotrebom etnonima Goranci (v. Reljić 2011, 165-173).

³ Sudeći prema parametrima koji se navode kao odlike službeno nepriznatih manjina (v. Sikimić 2004, 6-10; Promicer 2004, 11-21), Gorance u Srbiji možemo da posmatramo kao primer "skrivenih manjina". Pitanje definisanja goranske zajednice u Srbiji kao "skrivenih manjina" svakako zahteva detaljniju razradu i opširniju analizu koju u okviru ovog teksta nije moguće izvesti.

nastavnih predmeta, dok ga, s druge strane, Goranci koriste kao prvi jezik komunikacije u javnoj sferi. U sredini (Beograd) u kojoj je sprovedeno istraživanje, uz srpski se koriste i pojedini dijalekatski varijeteti; u Beogradu žive pripadnici različitih konfesionalnih i etničkih zajednica, kultura i subkultura, što takođe otvara niz pitanja u vezi sa upotrebom goranskog u javnoj i privatnoj sferi komunikacije, kao i pitanja u vezi sa njegovom simboličkom ulogom u konstruisanju goranskog etničkog identiteta.

Obim i intenzitet upotrebe goranskog govora u istraživanju posmatram u okviru privatne i javne sfere komunikacije.⁴ U okviru javnog domena, uzimam u obzir kako formalne tako i neformalne situacije. Pritom, polazim od toga da obim i intenzitet upotrebe nekog jezika ili govora može zavisiti od više različitih faktora (v. Bugarski 2005, 2010; Petrović 2009). U radu razmatram uticaj: godina starosti, srodničkog sastava domaćinstva, zatim etnički homogamnog i heterogamnog braka, zaposlenja, kao i etničkog sastava mreže prijateljskih odnosa, odnosno onih faktora za koje pretpostavljam da mogu biti značajni za sagledavanje pomenutog problema.

Rad se bazira na empirijskom materijalu prikupljenom tokom 2012. i 2013. godine putem razgovora (intervju) sa pripadnicima goranske zajednice koji žive u Beogradu.⁵ U razgovoru su učestvovali Goranci koji pripadaju prvoj, drugoj i trećoj generaciji doseljenika. O upotrebi goranskog kod dece predškolskog i školskog uzrasta sudim na osnovu iskaza njihovih roditelja. Nisam bila u mogućnosti da prisustvujem sagovornikovo neposrednoj komunikaciji sa članovima porodice, rodbinom, prijateljima ili komšijama. U tom smislu, u radu izostaje jedna od komponenti terenskog istraživanja – opservacija sa participacijom, koja se smatra značajnom paradigmom etnološkog terenskog rada (v. Zlatanović 2010, 130). Navedeno je uslovilo da u radu primenim analizu narativnog diskursa i to "u formi koja je prilagođena etnografskom istraživanju" (Zlatanović 2012, 80).⁶

Ko, kada i gde govori "Našinski"

⁴ Razmatra se njegova upotreba u usmenoj, ali ne i u pisanoj komunikaciji. Isto važi i za upotrebu srpskog idioma.

⁵ Sudeći prema podacima poslednjeg popisa u Srbiji (bez Kosova) živi 7767, a u beogradskom regionu 5328 pripadnika goranske zajednice (v. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, str. 14; 20), što je, između ostalog, uticalo na to da istraživanje obavljam u Beogradu, a ne u nekom drugom gradu Srbije.

⁶ Pritom, naglašavam da je ovaj tekst pisan sa namerom prezentovanja dela rezultata istraživanja koje je i dalje u toku. Prikazani rezultati se u tom pogledu ne mogu smatrati konačnim i neopravdano je uopštavati ih.

Pripadnici goranske etničke zajednice koji žive u Beogradu koriste goranski i srpski idiom.⁷ Upotreba goranskog je rezervisana pre svega za privatnu sferu komunikacije, premda je slika u pogledu upotrebe goranskog u okviru te sfere poprilično šarolika i – koliko mogu da zaključim na osnovu podataka kojima do sada raspolazem – zavisi od više faktora.

Sagovornici navode da je za njih goranski "jezik po rođenju". Međutim, to ne znači da je goranski uvek i prvi jezik komunikacije. Navedeno je donekle posledica toga što, prema rečima sagovornika, pojedini pripadnici treće generacije doseljenika počinju da govore srpski "od rođenja", i to kroz komunikaciju sa svojim roditeljima. Njima srpski postaje, i neretko ostaje, prvi jezik i u okviru privatne sfere komunikacije.⁸ Sagovornici koji postupaju tako, smatraju da dete prvo treba da nauči srpski jer je to službeni jezik države u kojoj živi i u kojoj će se školovati, a ujedno je i jezik kojim govori većina populacije u Srbiji, o čemu svedoči i sledeći iskaz: "Ako si u Beogradu, nauči dete prvo srpskim jezikom, a dete će polako da nauči goranski jezik, samo će da nauči goranski jezik, ako kući ne pričaju samo srpski. Ima i toga, znate." (m. 45 god.).

Na taj način, oni nastoje da pomognu svojoj deci da se brže i lakše uklope u sredinu u kojoj žive i da ne budu "ismejana", odnosno, kako navodi jedan sagovornik (m. 45 god.) "da ih ne bi posle više bolelo neprihvatanje drugara iz klupe". Sagovornici navode i da deca vremenom nauče i goranski, i to zahvaljujući komunikaciji sa vršnjacima koji su Goranci i koji žive u susedstvu, kao i zahvaljujući komunikaciji sa babom, dedom i ostalim rođacima koji u krugu porodice govore goranski. Na taj način, tokom odrastanja, njihova jezička kompetencija na goranskom postaje jednaka njihovoj jezičkoj kompetenciji na srpskom.

Uz pomenuto, nailazim i na suprotno mišljenje, odnosno na shvatanje da je bolje da deca prvo nauče goranski, a tek potom srpski. Sagovornici u obrazloženju navode da deca goranski mogu da uče samo u krugu porodice, a da je ujedno primernije da srpski uče u školi jer će tako naučiti književni oblik srpskog jezika, a ne neku njegovu dijalekatsku varijantu.

U takvim situacijama – kada je pojedinac prvo naučio da govori "našinski" – on ga koristi kao prvi jezik komunikacije sve dok ne krene u vrtić, školu ili dok se ne zaposli, odnosno, sve dok nije u svakodnevnom i intenzivnom kontaktu sa srpskim jezikom. Tada goranski može da ostane primarni jezik komunikacije u

⁷ Upotrebom termina idiom, srpski i goranski nastojim da posmatram kao deskriptivne kategorije koje pokrivaju "totalitet diskurzivnih praksi" (Petrović 2009, 29).

⁸ R. Mladenović pak navodi: "Gorani, u bilo kojem lingvističkom okruženju da se nalaze, između sebe govore svojim lokalnim dijalektom. Uprkos činjenici da su se mnoge generacije rodile izvan Gore, roditelji sa svojom decom razgovaraju na goranskom. Gorani uvek koriste jezik sredine u kojoj žive, ne napuštajući pritom svoj maternji dijalekat." (2012, 129). Premda autor ne navodi izvore na osnovu kojih konstatuje pomenuto.

privatnoj sferi, dok srpski to postaje u javnoj sferi komunikacije. Situaciju u vezi sa upotrebom goranskog u krugu svoje porodice, jedan od sagovornika opisuje na sledeći način: "do kuće srpski govore, a kući goranski" (m. 62 god.). Nije isključenoni to da će srpski s vremenom postati prvi jezik komunikacije i u okviru privatne sfere, kao što pokazuju neki primeri. U pitanju su pre svega situacije kada je pojedinac rođen u Beogradu i nije odlazio često u Goru, odnosno nije tamo često boravio. Prema mišljenju jednog sagovornika: "Imate vi Goranci koji nisu, recimo, odlazili mnogo dole. Samo srpski pričaju. Kako će s nama da pričaju a ne znaju jezik. Ne zna jezik" (m. 62 god.).

Pomenutu situaciju beleži i jedan drugi sagovornik, dovodeći je u vezu sa sledećim: "Znači to je generacija koja je odrasla u Beogradu i koja je manje koristila zavičajni govor, čak i nedovoljno. Znaju pogotovu u komunikaciji sa mnom da kažu – ja sam iz Gore, ali sam puno toga zaboravio" (m. 73 god.).

Postoje, međutim, i obrnute situacije. Penzionisanje, a samim tim i mogućnost dužeg boravka u Gori, doprinosi tome da goranski ponovo postane prvi jezik komunikacije. Sledi da se "nečiji prvi jezik može pod određenim životnim okolnostima vremenom promeniti, ustupajući mesto nekom drugom jeziku" (Bugarski 2010, 22).

Sudeći prema navedenom, učenju i upotrebi goranskog značajno doprinosi boravak pojedinaca u Gori prilikom godišnjih odmora, odnosno letnjeg raspusta.⁹ Jedan od sagovornika u vezi sa tim ističe: "Mi odlazimo redovno dole, po dva meseca, recimo, ostanu žena, snajka i unuci dole. A oni ako ne odlaze dole, znači ne može jezik da govore. Prisutnost je velika stvar." (m. 62 god.).

Na poznavanje i upotrebu goranskog utiče i socijalizacija dece izvan kruga porodice, boravak u vrtiću i u školi, kao i druženje sa vršnjacima. Sagovornici navode da na upotrebu goranskog utiče i mesto na kojem se deca druže sa vršnjacima. Deca, pre svega onda kada se druže sa vršnjacima koji nisu Goranci, goranski jezik retko koriste na javnom mestu (park, ulica, recimo). Pritom, pojedini mlađi sagovornici (druga ili treća generacija doseljenika) navode da znaju goranski ali da "nisu stekli naviku da ga govore".¹⁰ U obrazloženju ističu da su rođeni u Beogradu, da su se u rodnom gradu školovali i zaposlili, te da su tokom odrastanja goranski koristili u manjoj meri u odnosu na srpski. Oni goranski razumeju, ali ga ne govore dovoljno dobro, zbog čega ga koriste manje nego srpski.

Upotreba goranskog u kući neretko zavisi i od srodničkog sastava porodice. Pokazalo se da se goranski govori intenzivnije ukoliko pojedinac živi sa bračnim partnerom i decom u zajednici sa roditeljima (svojim ili svog bračnog partnera), pogotovo onda kada je roditeljima, a pre svega majci, goranski prvi

⁹ Na osnovu razgovora sa sagovornicima, dolazim i do podatka da mnogi Goranci čitav godišnji odmor (leti) provode u Gori (up. Derans, Žeslen 2011).

¹⁰ Transkript rečenice jedne sagovornice (ž. 32 god.). Rođena je, odrasla i živi u Beogradu. Pripada drugoj generaciji doseljenika.

jezik komunikacije. Pokazalo se da žene, pogotovo one koje nisu zaposlene, u krugu porodice govore gotovo isključivo goranski.¹¹

Praksa pokazuje da na upotrebu goranskog u okviru porodice može uticati i etnička pripadnost bračnih partnera. Ukoliko je u pitanju etnički homogeni brak, u većini slučajeva se u komunikaciji između bračnih partnera i u komunikaciji sa decom koristi goranski. U etnički heterogamnom braku (etnička egzogamija) u komunikaciji između bračnih partnera, ali i između roditelja i dece, prevlađuje upotreba srpskog jezika, premda heterogena etnička pripadnost bračnih partnera sama po sebi ne uzrokuje slabiji intenzitet i obim upotrebe goranskog u okviru privatne sfere komunikacije. Drugim rečima, etnički homogeni brak samo je jedan od faktora koji može doprineti intenzivnijoj upotrebi goranskog, ali je ne podrazumeva. Osim toga, sagovornici navode primere dece iz etnički egzogamnih brakova (Goranka/Srbin) koja, u svakodnevnoj komunikaciji sa majkom, koriste goranski češće od dece čija su oba roditelja Goranci.

Koji idiom će se koristiti kao prvi u okviru privatne sfere zavisi i od toga sa kim pojedinac razgovara. Sudeći prema iskazima sagovornika – goranski se najčešće koristi u razgovoru sa majkom, babama i dedama, kao i tetkama.¹² U tom pogledu, mogu da konstatujem da su obim i intenzitet upotrebe goranskog najveći kod prve generacije, a najmanji kod treće generacije doseljenika. U vezi sa tim, postoji mišljenje da "goranski je još uvek održiv sa tendencijom opadanja kod mlađe generacije" (m. 73 god.).

U obrazloženju se navodi: "Sad neko pomodarstvo. U početku, majka govori, ona govori u startu srpski, dete, dojenče ili ne znam, godinu dana, ona govori srpski." (m. 73 god.)

Navedeno postupanje se dovodi u vezu sa namerom majke "detetu da olakša početak školske godine" (m. 73 god.).

Smanjen obim i intenzitet upotrebe goranskog u okviru privatne sfere može da se posmatra kao otežavajuća okolnost kada je u pitanju učenje, poznavanje i održanje goranskog govora. Pogotovo ako imamo u vidu da je u pitanju: "porodični govor, govor koji se komunicira isključivo u porodici" (m. 73 god.). Pritom, goranski nije u širokoj upotrebi u sredini u kojoj je istraživanje obavljano. Praksa koju zatičemo kod treće generacije pripadnika goranske zajednice u Beogradu pokazuje izvesne sličnosti sa situacijama koje su zabeležene u okviru srpske i nekih drugih zajednica u iseljeništvu (v. Žikić 1997, 71-79; Pavlović

¹¹ Smatra se takođe "da su Goranke, čuvajući govor, pesmu, folklor, dale nesumnjiv doprinos očuvanju svog entiteta i identiteta" (Hasani 2000, 38).

¹² Sagovornici navode da se goranski ne koristi samo u svakodnevnim, već i svečanijim prilikama (svadba, sunet, *Đuren* – goranski izraz za Đurđevdan), kada se na okupi veći broj srodnika i pripadnika goranske zajednice. Goranski govor je u tom slučaju u funkciji povezivanja članova zajednice srodnika, a na određeni način i članova etničke zajednice (v. Hasani 2003, 32-34; up. Eftimova 2010, 105-112).

2004, 117-127; Komac (ed.) 2007; Prelić 2008; Petrović 2009). Intenzivnija upotreba idioma većinske zajednice u okviru privatne sfere kod treće generacije Goranaca u tom pogledu ne predstavlja posebnost. Drugim rečima, pomenuta praksa nije karakteristična samo za goransku zajednicu u Beogradu.

Sagovornici u vezi sa upotrebom "našinskog" u okviru javne sfere komunikacije navode: "Kada izađu, mahom devedeset posto govori govor sredine." (m. 73 god.).

"Dešava se da starije generacije, do petnaest godina mlađe od mene, kad se sretnu dva Goranca, jezik komunikacije je goranski" (m. 73 god.).

Međutim,

"Često puta je – daj da nastavimo, da ne otkrivamo da smo neka posebnost ovde, ima te mimikrije. Ta mimikrija je upravo – zašto da odskačem od sredine" (m. 73 god.).

Sagovornici takođe navode da se goranski ne koristi na javnim mestima "zato što vi ne znate naš jezik" (m. 62 god.). Drugim rečima, "jer te drugi ne razumeju, mogu da pomisle da govoriš nešto ružno o njima" (ž. 32 god.). Jedan od sagovornika kaže: "čak i verski nam je zabranjeno da govorimo kad je prisutna osoba koja ne razume" (m. 62 god.). Ujedno, postoji mišljenje da nema potrebe da se goranski koristi u javnoj sferi jer: "Malo ih je u sredini u kojoj su tako da je suviše, oni u porodici govore međusobno goranski, a prihvatili su govor sredine." (m. 73. god.)

Sudeći prema iskazima pojedinih sagovornika, pripadnici goranske zajednice ne koriste goranski na javnim mestima i jer: "da se razumemo, vremena su takva kakva jesu, to, ta mimikrija ide u prilog i bezbednosti, i u prilog sigurnosti. Što je sasvim normalno. Naučila je, dobro zna. Zašto bi komunicirala sa slučajnim na goranskom" (m. 73 god.).¹³ Dešava se da pripadnici goranske zajednice komuniciraju na goranskom izvan kuće ukoliko se, na primer, sretnu na ulici. Sagovornici navode da je ta praksa prisutna pre svega kod starije generacije Goranaca. Sagovornici isto tako navode da se goranski govor u Beogradu ne prepoznaje kao goranski, odnosno kao obeležje goranske zajednice, već se dovodi u vezu sa dijalektima koji se govore na jugu Srbije ili sa makedonskim jezikom.¹⁴

¹³ Sagovornici pamte da su pojedini pripadnici goranske zajednice bili izloženi pretnjama i nasilju i to pre svega u periodu nakon proglašenja samostalnosti Kosova, o čemu svedoče i pojedini mediji (<http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:367956-Beograd-Putnik-izboden-jer-nije-dobro-pricao-srpski>).

¹⁴ Pojedini sagovornici navode da se dešavalo da ih okolina identifikuje i kao "Šiptare", tj. Albance. Smatraju da se to dešava pre svega zbog sličnosti između goranskih i albanskih prezimena. Jedan od sagovornika navodi da je bio prisutan kada je medicinska sestra pacijentkinju, odnosno ženu koja je Goranka, zbog njenog prezimena identifikovala na sledeći način: "Uh, od tih Šiptara ne može da se živi".

To su neki od razloga zbog kojih pojedini sagovornici ne komuniciraju na goranskom u okviru javne sfere, ujedno nastojeći da povećaju svoju jezičku kompetenciju na srpskom. Sagovornici smatraju da je dobro poznavanje srpskog jezika jedan od preduslova za nesmetanu komunikaciju i da je razumno očekivati da pojedinac poveća svoju jezičku kompetenciju na srpskom s obzirom na to da živi u sredini u kojoj srpski predstavlja službeni jezik i "govor sredine". Pritom, takvo svoje postupanje ne percipiraju kao atak na svoj jezički i etnički identitet.¹⁵ Drugim rečima, smatraju da s tim što nastoje da usavrše srpski ne ugrožavaju svoje poznavanje i upotrebu goranskog, odnosno da zbog toga – kako kažu – "nisu ništa manje Goranci, nego što su bili i ranije".¹⁶ Primeri pokazuju da veća i intenzivnija upotreba srpskog u javnoj sferi ne ugrožava direktno intenzitet i obim upotrebe goranskog u privatnoj sferi jer "komunikacija u porodici održava goranski govor", kako navodi jedan od sagovornika.

Pojedini sagovornici navode da u privatnoj sferi koriste i reči i izraze pozdravljanja i zahvaljivanja koji potiču iz arapskog jezika. U vezi sa tim, potrebno je istaći da se izrazi te vrste koriste i u pojedinim obredima religijskog karaktera (sunet, recimo), kao i prilikom čitanja molitvi (up. npr. Eftimova 2010, 105-112). Upotreba pomenute terminologije u okviru privatne sfere komunikacije predstavlja nedovoljno istraženo polje kako u ovom, tako i u okviru nekih drugih etnoloških i lingvističkih istraživanja goranske etničke zajednice u Srbiji, zbog čega nije moguće utvrditi obim i intenzitet upotrebe pomenutih izraza, kao ni odgovoriti na pitanje da li njihova upotreba predstavlja konstantu, ili pojavu novijeg datuma. U svakom slučaju, takvi izrazi predstavljaju obeležje konfesionalne pripadnosti i mogu se posmatrati kao segment religijskog identiteta pojedinca.¹⁷

Zašto je goranski "porodični govor"?

¹⁵ Sa sličnom situacijom sam se susrela kod pojedinih pripadnika srpske etničke zajednice u Ljubljani (v. Đorđević Crnobrnja 2012, 173-183).

¹⁶ U tom kontekstu bi bilo korisno sagledati odnos između pojedinih kulturnih sadržaja etničkog identiteta Goranaca kako bi se ustanovilo da li jezik prednjači u odnosu na ostale sadržaje, kao i to da li u opšte neki od sadržaja ima značajniju funkciju u odnosu na ostale, tj. da li se u praksi neki kulturni sadržaj ispoljava kao primaran, te i od čega to zavisi. Bez analize takve vrste je teško govoriti o posebnoj ulozi jezika (govora) u "očuvanju" etničkog identiteta.

¹⁷ Goranci su muslimani po svom religijskom opredeljenju (v. Radovanović 1995, 11-44; Hasani 1995, 150).

Na osnovu navedenog, vidimo da se "našinski" koristi u porodici i široj srodničkoj zajednici. Pritom, "našinski" može da se uči samo putem verbalne komunikacije sa pripadnicima goranske zajednice i putem čitanja poezije i proze na goranskom (v. Mladenović 2012, 139-140). U Beogradu, dakle, u okviru osnovnog ili srednjoškolskog obrazovanja ne postoji mogućnost učenja goranskog. Srpski jezik se, za razliku od goranskog, predaje kao maternji u osnovnim i srednjim školama. Njega, kao takvog, uče i pripadnici goranske zajednice.¹⁸ Samim tim se otvara mogućnost za njegovu upotrebu i u okviru privatne sfere komunikacije. Potvrdu navedenom predstavljaju iskazi sagovornika. Istakla sam da pojedini sagovornici smanjen obim i intenzitet upotrebe goranskog dovode u vezu sa većom upotrebom srpskog u okviru privatne sfere. Postoji i mišljenje da takvo postupanje može da predstavlja otežavajuću okolnost u nastojanju očuvanja goranskog govora i identiteta. Sličan stav je bio zastupljen i kod pojedinih etnologa (v. Antonijević 1995, 82). Iako navedena shvatanja sagovornika mogu da se posmatraju u kontekstu prihvatanja određenog koncepta o tome kako neki govor ili jezik može "(sa)čuvati" etnički identitet pojedinca i zajednice (v. Bugarski 2005, 255-270; Milenković 2008, 45-57), ipak nisu sasvim neopravdana ukoliko imamo u vidu da "našinski" predstavlja govor relativno male etničke zajednice koja u Srbiji nije zvanično priznata kao manjina. Goranski se u tom smislu može posmatrati kao primer "ugroženog dijalekta" (Bugarski 2005, 266). U tom pogledu, ne čudi mišljenje pojedinih pripadnika goranske zajednice da je "neophodno ovu etničku grupu prihvatiti kao posebnu, zvaničnu etno-nacionalnu i etno-kulturnu kategoriju sa svim obeležjima i karakteristikama (...)" (Hasani 2003, 67). Pritom, kod pojedinih pripadnika goranske zajednice može se naići na stanovište

¹⁸ Držim da je važno napomenuti da se Gorancima nije pružala mogućnost da se u popisima stanovništva od 1945. do 1991. godine opredele između goranskog i srpskog kao maternjeg jezika. Stoga ne čude podaci da su Goranci mahom navodili srpski kao maternji (v. Ahmetović 2000, 55). Međutim, iz popisa stanovništva iz 1991. godine, moguće je uočiti da se "više od polovine stanovnika Gore izjasnilo za Gorane kao članove etničke grupe, a u približnoj srazmeri (54,8 %) izjavili su da im je maternji jezik goranski. Nešto manje od polovine srpski smatra maternjim jezikom." (Mladenović 2000, 49; prema: Radovanović 1995, 28; 47). Smatram da su navedeni podaci vrlo indikativni za sagledavanje uticaja državne politike na izbor maternjeg jezika i formiranje stava o tome koji jezik je pojedincu maternji. O tome svedoči i primer popisa 2011. godine. Pripadnici goranske zajednice nisu imali mogućnost da izaberu goranski kao maternji (v. Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, Stanovništvo, Verispovest, maternji jezik i nacionalna pripadnost, Podaci po opštinama i gradovima, knj. 4, Beograd 2013, 54). Detaljna analiza i obrazloženje ovog segmenta ovde posmatranog problema prevazilazi okvire ovog rada, stoga ostaje da je razmotrim drugom prilikom.

da je "moralna obaveza savremenika, kulturnih poslanika, pogotovu onih iz Gore, da daju svoj doprinos daljem proučavanju ovog entiteta i očuvanju duhovnih vrednosti 'daljih i bližih predaka'" (Hasani 2003, 65). Drugim rečima, oni polaze od shvatanja da određeni govor ili jezik mogu "najbolje čuvati i razvijati sami njegovi govornici, jer bez njihovog interesovanja i angažovanja nikakava rešenja nametnuta odozgo ili ponuđena sa strane nemaju izgleda na uspeh" (Bugarski 2005, 266).

Ono što se u kontekstu ovog rada čini posebno značajnim jeste pitanje (ne)upotrebe goranskog na javnim mestima i to u situacijama koje, u formalnom pogledu, ne zahtevaju upotrebu srpskog jezika. Činjenica je da upotreba goranskog na javnim mestima nije formalno zabranjena¹⁹ ali, sudeći po iskazima, sagovornika – nije ni primerena. Jedna sagovornica, u vezi sa upotrebom goranskog na javnim mestima, kaže: "Ja kad izađem ovde, ja pričam goranski napolju i onda ti neko kaže – tiše malo, sad si napolju" (ž. 32 god.). Sudeći prema onome što sagovornici navode, kod pripadnika goranske etničke zajednice prisutna je jezička mimikrija. O ovoj pojavi se može govoriti budući da pojedinci koriste određene strategije zahvaljujući kojima skrivaju svoj jezički i etnički identitet.²⁰

"Našinski" poznaju i koriste uglavnom Goranci.²¹ Drugim rečima, ukoliko neko govori "našinski" velika je verovatnoća da će ga pripadnici goranske etničke zajednice smatrati "Našincem", odnosno Gorancem (v. Mladenović 2001, 33; Hasani 2003, 31, 62). Uprkos tome, smatram da u ovom slučaju jezička mimikrija sama po sebi za nema cilj prikrivanje etničkog identiteta, već izbegavanje različitih neprijatnosti.²² Pokazalo se da sagovornici ne koriste goranski na javnim mestima jer ne žele da drugi pomisle da su drugačiji, posebni, a ne zbog toga što će ih drugi identifikovati kao Gorance. Tako jedan od sagovornika navodi: "Vi niste mogli putem govora da me

¹⁹ Kao što je to, na primer, bio slučaj sa turskim jezikom u vreme socijalizma u Bugarskoj (v. Eftimova 2010, 111).

²⁰ Oblici etničke i jezičke mimikrije bili su prisutni i među vojvođanskim Nemcima tokom druge polovine XX veka (v. Krel 2006, 319-327; Krel 2012, 171-185; Krel 2014, 141-151). Jezička i etnička mimikrija kod pripadnika goranske zajednice ne predstavlja rezultat strategije privremenog ili trajnog odbacivanja sopstvenih oblika kolektivnog identiteta kao što je to primećeno u slučaju vojvođanskih Nemaca (v. Krel 2006, 319-327; Krel 2014, 141-151), već ima za cilj da se izbegavanje i sprečavanje eventualnih neprijatnosti.

²¹ Ne isključujem mogućnost da goranski poznaju i govore pojedinci koji po svojoj etničkoj pripadnosti nisu Goranci. Navedeno ide u prilog shvatanju da nije uvek opravdano dovoditi u direktnu vezu jezik (ili govor) i etnički identitet pojedinca (v. Bugarski 2005, 106-107).

²² Postizanje veće jezičke kompetencije na srpskom se u tom pogledu može takođe posmatrati kao vid jezičke mimikrije.

identifikujete" (m. 45 god.). Postoji takođe shvatanje kako "Goranci imaju tu osobinu, ta, ta mimikrija, da mogu da se uklupe u sredinu. Ne možete ga prepoznati da je on, znači jezik dobro zna, sve je to uslov da vi budete prihvaćeni" (m. 63 god.).

Stoga se u neformalnim situacijama koje se odvijaju na javnim mestima (gradski prevoz, ulica, dvorište stambene zgrade i sl.) komunicira na srpskom.²³ Takve situacije pokazuju da etnička mimikrija u ovom slučaju proizlazi iz jezičke, odnosno ona je etnička samim tim što je prisutna kod pripadnika određene etničke zajednice. To naravno ne znači da isključujem mogućnost da pojedini pripadnici goranske zajednice pribegavaju jezičkoj mimikriji sa namerom da prikriju svoj etnički identitet (v. Mladenović 2004, 256), premda polazim od toga da je za tu vrstu mimikrije neophodno da određeni jezik ili govor bude prepoznatljiv kao obeležje određene etničke zajednice i to ne samo pripadnicima te zajednice već i ostalim građanima sa kojima pripadnici te zajednice dolaze u kontakt. U ovom slučaju, to bi značilo da goranski govor prepoznaju kao obeležje goranske etničke zajednice ne samo Goranci, već i ostali sugrađani. Prema mojim dosadašnjim saznanjima, to najčešće ipak nije slučaj.²⁴

Umesto zaključka

Goranski predstavlja "porodični govor" ne samo zbog toga što se njime govori u okviru porodice, već i zbog toga što se skoro isključivo koristi u privatnom okruženju, odnosno u kući. Takvu situaciju njegovi korisnici takoreći podrazumevaju s obzirom na to da žive u sredini u kojoj se srpski koristi kao službeni i većinski jezik. Smatra se da upotrebu goranskog kod Goranaca koji žive izvan Gore u perspektivi može da dovede u pitanje upravo njegova slabija upotreba u privatnoj sferi. U tom pogledu, sagovornici su saglasni da je boravak u Gori od ključnog značaja za učenje i upotrebu "našinskog", i to upravo onih pripadnika goranske zajednice koji žive i rade izvan Gore. To ne znači da će Goranci koji ne odlaze u Goru često i ne borave tamo preko leta samo zbog toga

²³ Komunikacija između Goranaca koja se odvija na javnim mestima u Beogradu drugačija je od one koja je zabeležena u Gori (v. Mladenović 2001; Hasani 2003, 30-34; Derans i Žeslen 2011).

²⁴ U prilog navedenom ide i iskaz pripadnice goranske zajednice koji je interpretirala novinarka B. Jovičić, a koji glasi: "Moja profesorka zna za to i ona mi uvek kaže to je tvoja pesma ali teško je ostalima objasniti. Malo njih zna za to jer mali broj odnosno gotovo niko ne zna za Gorance i teško je ljudima to objasniti ko smo, kad kažeš da si sa Kosova onda se to loše protumači često, pogotovo ako si iz onog južnijeg dela." (B. Jovičić, Gora čuva Gorance od zaborava, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story>, preuzeto 26. 4. 2010.).

koristiti goranski u manjem intenzitetu i obimu. Boravak u Gori jeste od posebnog značaja, ali nije jedini faktor koji može da utiče na učenje i intenzitet, kao i obim upotrebe goranskog u Beogradu. Kad je reč o upotrebi goranskog govora u istraživanoj sredini u budućnosti, važnu ulogu će, po svemu sudeći, imati Goranci koji pripadaju mlađoj populaciji, tj. trećoj generaciji doseljenika jer je u perspektivi kod njih moguć smanjen obim i intenzitet upotrebe goranskog u okviru privatne sfere. Ostaje otvoreno pitanje da li bi celokupna situacija u pogledu upotrebe goranskog govora u Beogradu bila drugačija ukoliko bi pripadnici goranske zajednice imali status priznate manjine.²⁵

Literatura:

- Aхметовић, Бехадин. 2000. Самостална општина Гора потврда самосвојности и основа за очување ентитета и идентитета Горанаца. У М. Бурсаћ (ур.), *Горанци, Муслимани и Турци у Шарпланинским жупама Србије. Проблеми садашњих услова живота и опстанка*, 55-57. Зборник радова Географског института "Јован Цвијић".
- Антонијевић, Драгослав. 1995. Етнички идентитет Горанаца. У Д. Антонијевић, М. Радовановић (ур.), *Шарпланинске жупе Гора, Опoље и Средска. Атнопогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике*, 76-88. Посебна издања Географског института "Јован Цвијић" 40/ II.
- Bugarски, Ranko. 2005. *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Bugarски, Ranko. 2010. *Jezik i identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Дивац, Зорица. 1995. Свадебни обичаји у Средачкој жупи и Гори. У Д. Антонијевић, М. Радовановић (ур.), *Шарпланинске жупе Гора, Опoље и Средска. Атнопогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике*, 186-200. Посебна издања Географског института "Јован Цвијић" 40/II.
- Derans, Žan-Arno i Loran Žeslen. 2011. *Putovanje u zemlju Goranaca. Balkan, početak XXI veka*. Beograd: Medijska knjižara KRUG.
- Ђорђевић Црнобрња, Јадранка. 2012. Језик и укључивање досељеника у већинску заједницу: Срби у Љубљани. *Зборник Матице српске за друштвене науке* 139 (2/2012): 173–183.

²⁵ Pitanje formalnog statusa goranske zajednice u Srbiji je složeno iz više razloga (v. Vait 2000, 45-48; Ahmetović 2000, 55-57). O prirodi ovog problema svedoče na izvestan način i iskazi sagovornika kada govore da Goranci u Srbiji ne mogu da budu nacionalna manjina, već samo etnička zajednica, jer država koju smatraju svojom je država u kojoj žive (Srbija), dok Goru smatraju svojim zavičajem.

- Eftimova, Ivelina. 2010. Construction of identity in living together with "others". Case study in Tushovica village. *Етнoлoшкo-антpoпoлoшкe свeскe* 15 (н.с.) 4: 105-112.
- Хасани, Харун. 1995. Миграције становништва Горе. У Д. Антонијевић, М. Радовановић (ур.) *Шарпланинске жупе Гора, Опoље и Средска*, 149-166. *Антpoпoгeoгpафскo-етнoлoшкe, дeмoгpафскe, сoциoлoшкe и културoлoшкe кaрaктeристикe*. Посeбнa издaњa Гeoгpафскoг институтa "Јoвaн Цвијић" 40/II.
- Хасани, Харун. 2000. Миграције становништва шарпланинске жупе Гора. У М. Бурсаћ (ур.), *Горaнци, Муслимaни и Турци у Шарпланинским жупaмa Србије*, 33-44. *Прoблeми сaдaшњих услoвa живoтa и oпстaнкa*. Збoрник рaдoвa Гeoгpафскoг институтa "Јoвaн Цвијић" 50.
- Хасани, Сузaнa. 2003. *Етнoлoшкe кaрaктeристикe Шарпланинске Жупe Гoрa*. Диплoмски рaд, у рукопису. Одeљењe зa етнoлoгију и антpoпoлoгију Филoзoфскoг фaкултeтa у Бeoгpаду.
- Кoтac, Miran (ur.). 2007. *Priseljenci. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Крeл, Aлeксaндap. 2006. Прoмeнe стрaтeгије етничкoг идентитeтa Нeмaцa у Сyбoтици у другoј пoлoвини 20. вeкa. *Глaсник Етнoгpафскoг институтa САНУ* LIV: 319-332.
- Крeл, Aлeксaндap. 2012. Sprechen Sie Deutsch? German Language and Revitalization of Ethnic Identity of the Germans in Вацкa. *Глaсник Етнoгpафскoг институтa САНУ* LX (2): 171-185.
- Крeл, Aлeксaндap. 2014. *Ми смo Нeмци. Етнички идентитет припадникa нeмaчкe нaциoнaлнe мањинe у Војвoдини нa пoчeткy 21. вeкa*. Посeбнa издaњa Етнoгpафскoг институтa САНУ 80. Бeoгpад: Етнoгpафски институт САНУ.
- Лoзaнoвa, Гaлинa. 1996. Дeцa и ислям. *Бългapски Фoлклoр* гoд. XXII, кн. 3-4: 21-37.
- Лукић-Крстaнoвић, Мирoслaвa. 2007. Мeтoдe и извoри истрaживaњa етничнoсти: Срби у Бaтaњи. *Културa у тpансфoрмaцији*. Збoрник *Етнoгpафскoг институтa САНУ* 23: 93-102.
- Milenković, Miloš. 2008. Problemi konstitucionalizacije multikulturalizma – pogled iz antropologije. Deo prvi: o "očuvanju" identiteta. *Etnoantropološki problemi* 2: 45-57.
- Mindak-Zawadzka, Jolanta. 2007. Gorani—"Local" People? *Nationalities affairs* 31: 213-225.
- Млaдeнoвић, Рaдивoјe. 1995. Гoрaнски гoвoр. У Д. Антонијевић, М. Радовановић (ур.), *Шарпланинске жупe Гoрa, Опoље и Средска*. *Антpoпoгeoгpафскo-етнoлoшкe, дeмoгpафскe, сoциoлoшкe и културoлoшкe кaрaктeристикe*, 109-115. Посeбнa издaњa Гeoгpафскoг институтa "Јoвaн Цвијић" 40/II.

- Младеновић, Радивоје. 2000. Горански говор. У М. Бурсаћ (ур.), *Горанци, Муслимани и Турци у Шарпланинским жупама Србије*, 49-54. *Проблеми садашњих услова живота и опстанка Зборник радова Географског института "Јован Цвијић"* 50.
- Младеновић, Радивоје. 2001. У П. Ивић (ур.), *Говор Шарпланинске жупе Гора*. Српски дијалектолошки зборник XLVIII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ
- Младеновић, Радивоје. 2004. Словенска лингвистичка припадност, професионална припадност и етнички трансфер у светлу скривених мањина на југозападу Косова и Метохије. У Б. Сикимић (ур.), *Скривене мањине на Балкану*, 245-258. *Посебна издања Балканолошког института САНУ* 82.
- Младенович, Радивоје. 2012. В поискaх этнического определения – славянские мусульманские группы на юго-западе Косово и Метохии. *Slavia Islamica: Language, Culture and Identity* 25: 115-147.
- Николић, Десанка. 1995. Етнокултурни стереотипи становника Горе и Средачке жупе. *Шарпланинске жупе Гора, Опoље и Средска. Антропо-географско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике* (ур. Д. Антонијевић, М. Радовановић). *Посебна издања Географског института "Јован Цвијић"* 40/II: 167-185.
- Павловић, Мирјана. 2004. Матерњи језик као један од етничких симбола Срба у Темишвару. *Гласник Етнографског института САНУ* LI: 117-127.
- Petrović, Tanja. 2009. *Srbi u Beloj Krajini. Jezička ideologija u procesu zamene jezika*. *Посебна издања Балканолошког института Српске академије наука и уметности* 109. Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Прелић, Младена. 2008. *(Н)и овде (н)и тамо. Етнички идентитет Срба у Мађарској на крају XX века*. *Посебна издања Етнографског института САНУ* 64. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Promicier, Kristijan. 2004. (Ne-)vidljivost skrivenih manjina na Balkanu. *Нека теоријска заражања*. У Б. Сикимић (ур.), *Скривене мањине на Балкану*, 11-24. *Посебна издања Балканолошког института САНУ* 82.
- Радовановић, Милован. 1995. Антропогеографске и етнодемографске особености шарпланинских жупа Горе, Опoља и Средске. У Д. Антонијевић, М. Радовановић (ур.), *Шарпланинске жупе Гора, Опoље и Средска. Антропогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике*, 11-75. *Посебна издања Географског института "Јован Цвијић"* 40/II.
- Рељић, Митра. 2011. Горанци – од географске одреднице до етнонима. *Октоих: Часопис Одјељења за српски језик и књижевност Матице српске – Друштва чланова у Црној Гори* 1/1-2: 165-173.

- Сикимић, Биљана. 2004. Скривене мањине. У Б. Сикимић (ур.), *Скривене мањине на Балкану*, 7-10. Посебна издања Балканолошког института САНУ 82.
- Smit, D. Anotni. 1998. *Nacionalni identitet*. Beograd: Bibiloteka XX vek.
- Топчева, Веселка. 2012. *Nepoznatata Gora*. Sofija.
- Ваит, Ибро. 2000. Горанци у светлу разговора у Рамбујеу. У М. Бурсаћ (ур.), *Горанци, Муслимани и Турци у Шарпланинским жупама Србије*, 45-48. *Проблеми садашњих услова живота и опстанка Зборник радова Географског института "Јован Цвијић"* 50.
- Златановић, Сања. 2010. Трансфер и контратрансфер у етнографским истраживањима. *Гласник Етнографског института САНУ LVIII* (1): 129-139.
- Златановић, Сања. 2011. Дискурзивно обликовање "других": српска заједница југоисточног Косова у послератном контексту. *Гласник Етнографског института САНУ LIX* (2): 77-87.
- Жикић, Бојан. 1997. Билингвизам, на примеру омладине у источној Бачкој. *Етнички и етнокултурни контакти у Панонско – Карпатском простору* (ур. Н. Пантелић). Посебна издања Етнографског института САНУ књ. 42: 71-79.

Izvori:

- Popis stanovništva, домаћinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, Stanovništvo, Nacionalna pripadnost, Podaci po opštinama i gradovima, Republički zavod za statistiku, Beograd 2012.
- http://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/nacionalna%20pripadnost-ethnicity%202.pdf preuzeto 24.6.2013.
- <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:367956-Beograd-Putnik-izboden-jer-nije-dobro-pricao-srpski> (preuzeto 7.5.2013.)
- <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story> (preuzeto 26.4.2010.)

Primljeno: 21.3.2014.

Prihvaćeno: 17.10.2014.

Jadranka Đorđević Crnobrnja

"DO YOU SPEAK 'NASHINSKI'?" – ON THE USAGE OF GORANI IDIOM IN BELGRADE

The research the results of which are partially presented in this paper is based on the notion that the Gorani idiom is one of the segments of Gorani culture. In other words, I perceive it as an identity question which is only one part of the larger ethnic issue. In that regard, I do not attribute more significance to the Gorani idiom than to other symbols/markers of this community, but in this paper it is in the focus of observation. By analysing language (idiom) and its communicational function it is possible to observe, trace, and explain different processes regarding ascription and description of the ethnic identity of individuals and community. Following this idea, I am trying to analyse and explain communicational function of the Gorani idiom in the context of rights of its usage and possibilities of realization of these rights in one multi-ethnic environment in which Serbian is the official and major language. The analysis of the communicational function of the Gorani idiom seemed very inspiring for research to me due to the fact that the Gorani are educated in Serbian schools in Serbian – which is the mother tongue within the educational curriculum, and besides this they use Serbian as a main language in the public sphere. In the environment (Belgrade) where the research was conducted Serbian is used in parallel with several dialects; members of different confessions and ethnic communities, cultures and subcultures live there – which overall implies various questions regarding the usage of the Gorani idiom and its symbolic role in the process of creation of Gorani's ethnic identity. The analysis of the usage of 'Nashinski' among Gorani who live in Belgrade has led me to the conclusion that they use the Gorani idiom and Serbian in everyday communication, therewith Gorani idiom is present only within private sphere of communication (among family and relatives). Apart from this it is evident the appearance of mimicry of Gorani idiom and the attempt of increasing language competences in Serbian which might affect the decrease and an intensity of the usage of Gorani idiom within the private sphere of communication. Therefore, there is concern that the decreased scope and intensity of the usage of the Gorani idiom might negatively affect its reproduction and its existence. The state and its public policy do not undertake any attempts in order to provide organised and systematic conduction of care for Gorani idiom and Gorani ethnic community.

Keywords: Gorani, Gorani idiom/'Nashinski', private and public sphere of communication, mimicry of Gorani idiom, Belgrade.